

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

569

שיחת רש"י מן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • מטות תשפ"ב

במזיד, כי על שגגה יש מידת הרחמים, שיעשה תשובה ויביא קרבן ויתכפר, ואין החורבן בא עבור חטאים שבשוגג, אבל לאחר שכבר היה החורבן, כדי לזכות שוב לבנין בית המקדש, לא מספיק שאין מזידים, וצריך שלא יהיו אפילו שגגות, כי כדי לזכות לבית המקדש צריך מדרגה.

השפעת המשכן בתוך לבו של כל אחד

ומצינו גם בהקמת המשכן, שכתוב (שמות כה, ח) "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", ועשו לי מקדש היינו המשכן, כמו שאמרו (שבעות טז, ב) משכן איקרי מקדש, והמטרה בזה היא 'שכנתי בתוכם'.

וידוע מחז"ל (הובא באלשיך) שלא נאמר ושכנתי בתוכו, אלא בתוכם לשון רבים, דהיינו בתוך לבו של כל אחד ואחד, והיינו שבת המקדש (והמשכן הוא בית המקדש הראשון) ישפיע השפעה של שכניה, ושכינה זה אמונה, מדרגה רוחנית גדולה באמונה, בתוך לבו של כל אחד ואחד, כי כשיש בית המקדש זה משפיע קדושה על כל אחד ואחד. וזהו ושכנתי בתוכם.

השראת השכינה בהקמת המשכן

ובאמת כשהוקם המשכן, כיצד זכו כלל ישראל למדרגה הזו של השראת השכינה? מובא ברש"י (ויקרא י, ג, והוא מהגמרא בזבחים קטו, ב) שזה היה על ידי ההתעוררות שהייתה במיתת נדב ואביהוא, שהם הקריבו אש זרה לפני השם, ונתכוונו בזה לשם שמים, על פי מה שחשבו והבינו מדעתם שיש צורך בזה להשראת השכינה במשכן.

כמו שמצינו גם אצל הנשיאים בחנוכת המזבח, שהקריבו קרבנות מיוחדים על פי דרגה גבוהה של רוח הקודש, והביאו "כף אחת עשרה זהב מלאה קטורת", והיינו קטורת יחיד, והרי קטורת היא קרבן ציבור ובה על המזבח הפנימי, והם הקריבו קטורת יחיד על המזבח החיצון, וכן "שעיר עזים אחד לחטאת", היינו חטאת נדבה, והרי חטאת באה רק על חטא שזדונו כרת ואין חטאת באה בנדבה, ואילו הם הביאו חטאת נדבה, מפני שהבינו ברוח קדשם שיש צורך בקרבנות מיוחדים אלו להשראת השכינה.

ומשה רבינו בתחילה לא קיבל מהם את הקרבנות, וחיכה עד שישמע מפי הגבורה (רש"י במדבר ז, י), ואכן הקב"ה אמר לו "נשיא אחד ליום נשיא אחד ליום יקריבו את קרבנם לחנוכת המזבח" (שם יא), שיקריבו לפי הסדר כל נשיא ביומו, והייתה על זה הוראת שעה מפי הקב"ה, שנאמרה בנבואה למשה רבינו, שיקריבו דבר יוצא מן הכלל, והנשיאים הבינו זאת מעצמם, בדרגת רוח הקודש הגבוהה שהייתה להם, וכיוונו בזה לדעת הקב"ה.

וכך גם נדב ואביהוא שהקריבו קטורת יחיד, נתכוונו לשם שמים, מפני שחשבו שיש צורך בזה כדי לזכות להשראת השכינה, אך הם עשו כן מעצמם ולא שאלו את משה רבינו, ולכן הם מתו.

ההתעוררות שהביאה להשראת השכינה

ומיתתם גרמה התעוררות גדולה שהביאה להשראת השכינה במשכן, כמו שכתוב (ויקרא שם) שבמיתת נדב ואביהוא אמר משה רבינו לאהרן "הוא אשר דיבר השם לאמר בקרובי אקדש", ופירש רש"י: היכן דיבר? ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי (שמות כט, מג) אל תקרי בכבודי אלא במכובדי, ע"כ. והיינו שכבר בעת עשיית המשכן, הקב"ה אמר למשה רבינו שהמשכן יתקדש על ידי 'מכובדי', והיינו גדולי הדור, המכובדים של הקב"ה, הכי מכובדים, על ידם יתקדש המשכן ותשרה בו השכינה.

ומשה רבינו אמר לאהרן, יודע הייתי שיתקדש הבית במידעיו של מקום, והייתי סבור או בי או בך, עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך, ע"כ, והיינו שבתחילה חשב משה רבינו שהוא או אהרן, הם גדולי הדור המכובדים שעליהם נתכוון הקב"ה, כי ידע והכיר את מדרגתו שהוא גדול הדור, וחשב שהקב"ה נתכוון עליו או על אהרן אחיו, שאחד מהם ימות, וזה יעשה התעוררות גדולה שתביא להשראת השכינה במשכן.

חסרון הקדושה בחורבן בית המקדש

עכשיו היה שבעה עשר בתמוז, שבו התחיל החורבן, כמו שאמרו חז"ל (תענית כו, ב) חמישה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז, ואחד מהם ש'הובקעה העיר', וזה התחלת החורבן.

ומהו החורבן, מה חסר בחורבן בית המקדש? חסרה השפעת הקדושה! שבית המקדש היה משפיע קדושה על כל כלל ישראל, כמו שאמרו חז"ל (מנחות פו, ב) כי בבית המקדש היו "חלוני שקופים אטומים" - שקופים מבפנים ואטומים מבחוץ, ופירש רש"י כי בנהוג שבעולם כשעושים חלון עושים אותו צר בחוף ורחב מבפנים, כדי שהאור ייכנס מבחוץ לתוך הבית, אבל בבית המקדש היה הפוך, חלונות צרים מבפנים ורחבים מבחוץ, כי ההשפעה באה מבית המקדש על כל העולם, השפעת הקדושה, ובחורבן בית המקדש נחסרה השפעת הקדושה על כל עם ישראל.

התעניות לעורר לתיקון חטאי החורבן

ועל זה נתקנו התעניות, ארבע תעניות זכר לחורבן: שבעה עשר בתמוז, תשעה באב, צום גדליה, ועשרה בטבת, וכפי שמוזכר כבר בדברי הנביאים (זכריה ח, יט) צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי, והם ארבעת התעניות הנ"ל: צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז שהוא החודש הרביעי, וצום החמישי זה תשעה באב, וצום השביעי זה צום גדליה, שבו נהרג גדליה בן אחיקם ואבדה שארית הפליטה שהייתה בירושלים לאחר החורבן, וצום העשירי זה עשרה בטבת שבו התחיל המצור על ירושלים.

ומהו הטעם של התעניות, מדוע תיקנו את התעניות? כתב הרמב"ם (הלכות תעניות ה, א) כי המטרה היא "לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה", שעל ידי התענית יתעוררו לעסוק בדרכי התשובה, כי החורבן היה מחמת החטאים שהיו בזמן החורבן, וגם אנתנו ממשכיכים את אותם החטאים ולכן החורבן נמשך, וכדי שיחזור בית המקדש צריכים לתיקון החטאים, ואם ממשכיכים את החטאים זו הסיבה שאין בית המקדש.

החורבן נמשך כי החטאים נמשכים

ויש לשון חז"ל (ירושלמי יומא א, א) כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו מעלין עליו כאילו הוא החריבו, ולא אמרו כל 'מי', אלא כל 'דור', כי יש גם צדיקים שאינם חוטאים, והם אינם אשמים בחורבן, אבל הדור, דהיינו הציבור, רוב הציבור שעדיין ממשכיכים את החטאים, הם אשמים וגורמים להמשך החורבן, ואם היו זכויות לדור ולא היו חטאים, כבר היה נבנה בית המקדש, כי החטאים גרמו לחורבן בית המקדש, ואם אין חטאים יש בית המקדש! אבל החטאים עדיין נמשכים, ולכן אם לא נבנה זה כאילו נחרב, והדור אשם בזה שלא תיקן את החטאים.

ובתפילת והוא רחום אומרים את הפסוק בדניאל (ט, טז) "כי בחטאינו ובעוונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה לכל סביבותינו", ויש לעמוד על שינוי הלשון שכתוב 'חטאינו' ו'עוונות' אבותינו, וכידוע חטא זה שוגג, ועוון זה מזיד, וצריך ביאור למה על העבירות שלנו מוזכר לשון חטא, דהיינו בשוגג, ואילו על אבותינו מוזכר עוונות דהיינו מזיד.

גם חטאים בשוגג גורמים להמשך החורבן

ושמעתי לבאר בזה, כי החורבן בא רק על עוונות אבותינו שבמזיד, מפני שיש מידת הרחמים, ואם הם היו רק שוגגים לא היה חורבן, כי חטא של שוגג לא מספיק לגרום חורבן, אבל הם היו מזידים, בבית ראשון היו שלוש עבירות ובבית שני שנאת חנם (יומא ט, ב), ולא היו שוגגים בזה, ולכן היה החורבן, אבל כדי לזכות לבנין בית המקדש, שיחזור וייבנה שוב, צריכים יותר זכויות, ואם יש אפילו רק חטאים בשוגג, גם השגגה מעכבת!

ולכן 'בחטאינו' ו'בעוונות אבותינו' ירושלים ועמך לחרפה, כי אצל אבותינו שהיה בית המקדש קיים, כדי להעניש במידת הדין שיהיה חורבן צריך עוונות

כמו שאמרו חז"ל (זבחים קטו, הובא ברש"י ויקרא שם) כשהקב"ה עושה דין בצדיקים מתיירא מתעלה ומתקלס, והיינו שמיתת הצדיקים גורמת התעוררות גדולה מאד, שכל הציבור מקבל מדרגות, 'מתיירא' היינו יראת שמים, בדרגה גבוהה של יראת הרוממות, וכן 'מתעלה ומתקלס' היינו דרגות גבוהות של אהבת השם, והדין בצדיקים גורם לזה.

ומשה רבינו חשב שזה יהיה על ידו או על ידי אהרן הכהן, ובסוף זה היה על ידי נדב ואביהוא, שהם במיתתם זכו להביא למדרגה רוחנית גדולה ולהשראת השכינה בישראל, כמו שכתוב (ויקרא ט, כד) ותצא אש מלפני השם וגוי וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם, שירדה אש מן השמים וזכו להשראת השכינה, בזכות ההתעוררות שנגרמה במיתת נדב ואביהוא.

התביעה לתיקון החורבן – מבני התורה!

ורואים בזה גם כן את הענין שדיברנו, שבשביל לזכות להשראת השכינה צריכים מדרגה רוחנית גדולה, וכך גם בשביל שיחזור ויבנה בית המקדש, שהוא מקום השראת השכינה, צריכים זכויות מיוחדות, שהדור יהיה זכאי, 'דורי' זכאי, וזה תלוי בכל אחד ואחד.

והנה יש ציבור גדול של הרבה אנשים שאינם שייכים, וכידוע ממרן החזון איש זצ"ל וכן כתב בספרו (יורה דעה סימן ב') כי בזמנינו אלו שרוחקים מיהדות הם שוגגים וכתינוקות שנשבו, מפני שלא קיבלו חינוך, ולא היו להם מחנכים שיחנכו אותם, ואמנם יש קצת ארגוני תשובה, אבל לא לכל הדור, והם שוגגים, ואמנם גם שגגות מעכבות את בנין בית המקדש, אבל הם אינם במדרגה ואינם יודעים, ומה הם יכולים לעשות.

וכבר אמר מרן הגרי"ו זצ"ל שעיקר התביעה היא על ציבור בני התורה, שהם כבר יודעים, והם בעלי מדרגה! ועליהם עיקר הטענה, שהם צריכים להיות יותר במדרגה ולהתקדם יותר ברוחניות, כדי לזכות לרוחניות ולהשפעת הקדושה של בית המקדש.

וכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו, כי הדור גורם להמשך החורבן בזה שממשיכים עם החטאים, וכמו שאמרנו גם חטאים בשוגג מעכבים את בנין בית המקדש, אך מי יכול לתקן את זה? בני התורה! המאמינים! אלו שמאמינים באמונה שלמה, וכפי שמוזכרים בשלוש עשרה עיקרים של הרמב"ם אני מאמין 'באמונה שלמה', אלו המאמינים, בהם זה תלוי, שהאמונה תתחזק עוד יותר ועוד יותר, בפועל! וזה נוגע למעשה על כל צעד ושעל, לחיות בכל הנהגת החיים היום יומית עם האמונה.

וכיצד עושים את זה, מה האמצעי והעצה לזה? כבר דיברנו הרבה פעמים שהדרך היא על ידי ספרי המוסר, ומן השמים זיכו אותנו, מן השמים נותנים לעם ישראל אפשרויות לזכות לרוחניות, ויש ספרי מוסר: שערי תשובה, חובות הלבבות, ארחות צדיקים, מסילת ישרים, ועוד ספרים, כגון פלא יועץ, שהוא ספר נפלא, ועוד הרבה ספרי מוסר שנותנים חיזוק.

תורה עבודה וגמילות חסדים

ומהו החיזוק, מה הם הפרטים במה להתחזק, יש שלושה פרטים שהם כללים גדולים מאד, וכמו שאמרו (אבות א, ב) על שלושה דברים העולם עומד: תורה, עבודה, וגמילות חסדים.

'תורה' היינו עסק התורה, שיהיה בשלמות, כל אחד לפי כוחו, לפי האפשרויות ולפי המצב שלו, באיזה מצב שהוא נמצא, למלא את הזמן עם תורה! וכמדומה שבספר 'תורת הבינה' למרן החפץ חיים זצ"ל כותב עצות ודרכים בזה, האיך לנצל את הזמן, ולסדר את סדר היום באופן שהזמנים יהיו מנוצלים לעסק התורה.

ויעבודה' זה אמונה ותפילה בכוונה, ואין צורך בכוונות מיוחדות, אלא רק הפשטות, פירוש המילים הפשוט (עיין משני"ב צח, א).

וכבר סיפרתי מעשה באחד שהיה מתרגש ובוכה בתפילת ימים נוראים, ובשנים מאוחרות יותר הפסיק לבכות וכבר אינו בוכה, ושאל מה העצה ומה עשה שאינו בוכה, וקיבל עצה שלא יעשה שום הכנה כדי לבכות, ולא יחשוב

על זה, ורק יחשוב פירוש המילים הפשוט, ובאמת הוא עשה כך, ובאותה שנה בכה מאד בתפילה! כי כל מילה שבמחזור ובפרט בימים נוראים, זה תפילות על רוחניות ועל כבוד שמים, ואם הוא אומר את זה ביישוב כשהוא רגוע, ממילא הוא בוכה. וזהו 'עבודה'. אמנם זה לא פשוט, ובימים נוראים יש השפעה וסייעתא דשמיא מיוחדת לזה.

וגמילות חסדים' היינו בין אדם לחברו, ובין אדם לחברו נוגע לא רק במעשים בפועל, אלא גם במחשבה בלב, וכגון לדון כל אדם לכף זכות, כמו שאמרו חז"ל (אבות א, ו) והוי דן את כל האדם לכף זכות.

לדון בלב לכף זכות

ובגמרא בשבת (קכו, ב) מובא בזה מעשה באדם שעבד כפועל אצל בעל הבית במשך שלוש שנים, וכשהגיע הזמן לחזור לביתו בערב יום כיפור ניגש לבעל הבית וביקש שיתן לו שכרו, ואמר בעל הבית שאין לו כסף לשלם, וביקש הפועל שישלם לו בפירות או קרקע וכיוצא בזה, ואמר בעל הבית שגם את זה אין לו, והוא ראה שיש לבעל הבית את הדברים האלו, אבל דן אותו לכף זכות, וחפש ומצא כל מיני תירוצים וסיבות רחוקות לזכותו, שבאמת זה נכון שאינו יכול לתת לו, ולבסוף נתברר כי אכן זה היה נכון, ובאמת בעל הבית לא היה יכול לתת לו מאותם הסיבות שחשב, ואחרי החג הגיע אליו בעל הבית והביא לו את הכל, כי אז כבר היה לו.

והנה זהו 'כף זכות' בדבר שהיה נוגע לו למעשה, שיש בו איזה ניסיון, אכן יש עוד כף זכות יותר פשוט, והוא אם רואים סתם אדם שיש עליו איזה ביקורת שאינו בשלמות, וגם בזה, צריכים לדון לכף זכות!

וכבר הזכרנו מה שכתב באיגרת הרמב"ן "יכול אדם יהיה גדול ממך בעיניך וכי חשוב בלבך כי אתה חייב ממנו והוא זכאי ממך, שאם הוא חוטא הוא שוגג ואתה מזיד", והיינו שצריך לחשוב על כל אדם אחר שהוא יותר גדול ממך, וגם אם אתה עושה הרבה מעשים טובים, ואילו אותו אדם יש לו חטאים, מכל מקום יכול להיות שהוא שוגג ואתה מזיד, כי הוא לא קיבל חינוך והוא שוגג ואינו אשם בכל החטאים שלו, אבל אתה מזיד, שאתה קיבלת חינוך ואתה יודע יותר ממנו, וגם אתה נכשל, ואתה נחשב מזיד בזה, כי אתה יכול להיזהר ואינך נוהר, ולכן הוא יותר גדול ממך, כי החטאים שלו הם שגגות, ושלך הם מזידים.

וזה נקרא לדון לכף זכות, שכך יהיה בלב! שאם רואים על מישהו איזה ביקורת, דנים לכף זכות שהוא שוגג ואינו יודע, כי הוא לא קיבל חינוך ואינו מבין, מפני שלא למד ספרי מוסר כמו שצריך, ואינו אשם במעשיו, ככה לדון בלב לכף זכות, וגם אם לא מדברים חובה, צריכים שגם בלב יהיה 'כף זכות' על כל אחד ואחד. ואמנם זו מדרגה, אבל זה דבר נכון ואמיתי, וזוהי בזה לזכויות עצומות, ואין זה שקר, כי באמת יש כף זכות.

*

הנהגות כאלו של תורה בשלמות, ואמונה בשלמות, ובין אדם לחברו בשלמות, אלו הם שלושת הדברים שעליהם העולם עומד: תורה עבודה וגמילות חסדים, וכאמור גמילות חסדים זה מידות טובות, ואהבת לרעך כמוך, שכך יהיה בלב, כמוך בלב! שלא לחשוד בו, אלא לדון לכף זכות, וכל הדברים האלו הם הזכויות, וכדי לזכות לבנין בית המקדש צריכים לעסוק בשלושת הדברים האלו, והדרך היא על ידי לימוד ספרי המוסר, המזכירים לאדם איך ומה צריך להיות, ויש הרבה ספרי מוסר, וברוך השם שמן השמים נתנו לנו את האפשרויות לזכות לתיקון חטא החורבן.

יהי רצון שמן השמים ירחמו שכל אחד מכלל ישראל יזכה להיות מה שהוא באמת, שהרי יש מידות טובות, ובהם עם ישראל שונה מכל האומות, כמו שאמרו (יבמות עט, א) שיש שלושה סימנים: רחמנים ביישנים וגומלי חסדים, והם מידות טובות מיוחדות שיש רק בעם ישראל, וזוהי בס"ד שהנהגה של כל אחד ואחד תהיה לפי המהות האמיתית של עם ישראל.

לעילוי נשמת
הרה"ר חיים משה
ב"ר יצחק אפשטיין זצ"ל
נלב"ע ר"ח מנ"א
תנצב"ה

לעילוי נשמת
הרה"ר רבי נפתלי חיים
ב"ר מיכאל אליעזר זצ"ל
נלב"ע כ"ד תמוז תש"ס
תנצב"ה

לעילוי נשמת הגאון הגדול
רבי יצחק קוליץ זצוק"ל
ב"ר אברהם אליהו דוד נחמן זצ"ל
רבה של ירושלים
נלב"ע כ"ד תמוז תשס"ג - תנצב"ה

לעילוי נשמת
מרן הגאון האמיתי ציס"ע
רבי שלמה טנא זצוק"ל
בעל ה"ברכת שלמה"
נלב"ע כ"ח תמוז תשמ"ו - תנצב"ה

מוקדש לזכות ולרפואת מרת טובה גיטל בת רבקה לרפואה שלמה בתוך שאר חולי ישראל